
In memoriam

Ferdo Gestrin (8. oktober 1916 - 9. april 1999)

V biografskem zborniku, izdanem ob šestdesetletnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti, preberemo zadnjo strnjeno predstavitev opusa Ferda Gestrina, napisano še za njegovega življenja. Ob njej postane danes še bolj očitno, da je bil zgodovinar Ferdo Gestrin človek, ob katerem klasično pravilo za pisanje posmrtnih besed - "nič drugega kot dobro" - izgublja svoj razlog in svoj lep, človeka spoštljivi namen. O njem bi se kaj drugega kot dobro napisati komaj dalo.

"Njegovo znanstveno delo je zelo obsežno (nad 300 bibliografskih enot) in široko po tematiki. Zajema obdobje od starega veka do 20. stoletja, čeprav je težišče na gospodarski in družbeni zgodovini poznega srednjega veka, 16. in deloma 17. stoletja (*Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, 1965; *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem*, 1972). Preučeval je tudi reformacijo (*Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija* ter druge razprave), zgodovino pomorstva na severnem Jadranu (*Pomorstvo srednjeveškega Pirana*, 1978, v soavtorstvu z D. Mihelič *Tržaški pomorski promet 1759/60*, 1990) in na široko posegel v problematiko povezav med obema obalama Jadranskega morja. Pri tem je uveljavil nove metode preučevanja in z rezultati obogatil slovensko zgodovinopisje zlasti za čas prelomnih stoletij iz srednjega veka v novi vek ter hkrati vplival na smer tega raziskovanja. V svojih delih in razpravah je dogradil in uveljavil tezo, da je bila usmerjenost gospodarskega in kulturnega življenja v slovenskih deželah poleg na južnonemške dežele v veliki meri vezana tudi na Italijo. Hkrati s tem preučevanjem je raziskoval stoletja trajajoče migracijske tokove iz jugoslovanskih dežel v italijanske kraje in s tem sprožil nov val preučevanj te problematike tudi pri sosedih. (...) Prvi se je začel v slovenskem zgodovinopisju ukvarjati z zgodovino pomorstva in je vplival na nastanek Pomorskega muzeja v Piranu. S soavtorjem V. Melikom je napisal delo *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918* (1966) (...) deloma izpopolnjeno besedilo je objavljeno tudi v *Zgodovini Slovencev* (1979). Njegova knjiga *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem* (1991) je prvi sintetični opis gospodarstva in družbe na Slovenskem v obravnavanem obdobju. V čas 2. svetovne vojne, narodnoosvobodilnega boja in revolucije, je posegel z delom *Svet pod Krimom* (1993)."

Dve značilnosti zgodovinarskega pojava Ferda Gestrina se mi danes zdita primerni, da ju posebej ugotovimo in poudarimo, eno nasploh, drugo pa v časopisu kot so Prispevki za novejšo zgodovino. Najprej, da pomeni fenomen Ferda

Gestrina morda najbolj tehtno in aktualno potrditev o vrednosti koncepta in dosežka novejšega slovenskega zgodovinopisja, ki so ga nekateri - bodisi s stališča zavračanja bodisi s stališča sprejemanja - poimenovali za "ljubljsko zgodovinsko šolo". In zatem, da je njegov prispevek k raziskovanju zgodovine Slovencev v 19. in 20. stoletju takšen podvig in dosežek, da nima manjše teže kot jo ima njegov bolj poudarjeni opus na starejših dobah.

Sijajni analitični orisi dosežkov Gestrinovega znanstvenega dela, napisani ob njegovih izvolitvah za dopisnega (1983) in rednega (1987) člana SAZU, ne pričajo samo o njegovih osebnih kakovostih, ampak so sami po sebi tudi tehtna utemeljitev in oznaka koncepta historiografije, v katero so ga ocenjevalci vključevali, napovedujoč dobre rezultate v svojih strokovno trdno opredeljenih pričakovanjih. Dejstvo je, da so se njihova pričakovanja izpolnila v več kot obilni meri. Predvsem pač zaradi velikanske Gestrinove storilnosti. Novatorstvo v hevristici, odkrivanje zanemarjenih strani zgodovinskega razvoja, osvetljevanje slovenske zgodovine na bistveno nov način, razpravljanje o slovenskih manifestacijah širših evropskih pojavov na podlagi konkretnega domačega gradiva tj. reformacije, zgodnjekapitalističnih razmerij v pomorskem trgovanju, stikov med obrežjema Jadrana, nadaljnega gospodarskega razvoja na Slovenskem do začetkov 20. stoletja. Takšni so izrazi, s kakršnimi se označuje kvaliteta njegovega dela. Toda takšno delo nedvomno priča tudi o visoki strokovni ravni historiografije, s katere so v svojih pričakovanjih in prognozah izhajali Gestrinovi promotorji. Premislek o tem pomenu Gestrinovega opusa se vsiljuje ob današnjih poskusih, podirati njihov ugled z efemernimi tezami o cesarjih in papežih, ki drugim niso puščali naprej.

In zdaj še ugotovitev, da je tudi Gestrinovo delo, ki ga je opravil na temah moderne zgodovine Slovencev, izjemna storitev v merilu tistega zgodovinopisja, ki se posveča raziskovanju obeh zadnjih, že nedvomno narodno, državno in družbeno konstitutivnih "slovenskih" stoletij. Naj omenim dva dosežka. Dobro znana knjiga tandema Gestrin-Melik o slovenski zgodovini v "dolgem" 19. stoletju je kratkomalo temeljna za strukturo "ljubljske" šole za moderno dobo. Marsikateri kritik te šole je svojo kritičnost izvajal iz zmotnega prepričanja, da ta knjiga ni to, kar smo pravkar ugotovili, marveč je apriorno domneval, da je temelj "šole" v "Speransu". Odtod tudi neumestno čudenje, zakaj zgodovinarji ne izkoriščajo priložnosti, ki se jim ponuja po koncu 70. let, da bi se končno lotili znanstvenega obračuna s knjigo Edvarda Kardelja, ki vendar že sama zase pravi, da ni znanstvena. Da bi z njo obračunali z namenom, da bi si namesto nje izdelali samostojno znanstveno utemeljitev svoje stroke. Le posameznikom zunaj stroke je bilo ves čas jasno, da je Sperans za zgodovinarje knjiga v zgodovini, da pa je knjiga njihove stroke "Gestrin-Melik". V njej so bili na enkrat način združeni rezultati vsega slovenskega zgodovinopisja z osebnim znanjem, strokovno usmeritvijo in časovnim nazorom obeh avtorjev. Seveda je vse, ki so delo poznali in uporabljali, vedno zanimalo, kakšen in kateri je avtorski delež enega in drugega v njem. In morali so vsi sprejeti dosleden odgovor, da je knjiga njuno skupno delo, tako celota kot v posameznih sestavinah. Ni bila skrivnost, da je sicer ta in drugi osebno več delal in raziskoval to ali ono podrobnejšo snov. Znano je bilo npr. Gestrinovo raziskovanje Janeza E. Kreka in nekateri njegovi konkretni rezultati, vključeni v knjigo samo. Celota pa je bila ena in kot takšna od vseh priznana. Toda danes ne

bo neumestno, če za Ferda Gestrina posebej ugotovimo, da je sicer rad bral in priznaval vse novo, kar so o temah knjige pozneje dognali še drugi zgodovinarji, da pa nikoli ni pokazal nagnjenosti k temu, da bi se oddaljil od njene duhovne pozicije, od njenega premišljenega stališča.

Drugo veliko dejanje Ferda Gestrina za novejšo slovensko zgodovino, dosti manj znano in strokovno ocenjeno, je knjiga "Svet po Krimom", napisana 1989., objavljena leta 1993. Izšla je brez običajnih priporočilnih odlomkov iz za družbeno financiran natis obveznih strokovnih poročil izvedencev. Pospremila jo je res lepa beseda Darje Mihelič o avtorju. V vaseh pod Krimom je bila v kratkem razprodana. Jaz bi rekel, da se njeno življenje v slovenski javnosti šele začinja. Kajti Gestrinov "Svet pod Krimom" je pravzaprav zgoščena zgodovina "Sveta pod Triglavom". Sveta, ki ga je bil Cankar imenoval "Nebesa pod Triglavom", sveta, vrednega, da ga njegovi ljudje branijo pred osvajalcem za ceno najdražjega, da ga krčevito branijo tudi za svojo prihodnost. In hkrati zgoščena zgodovina sveta, ki je bil raj Frakljevih "apostolov", njihovega *aut aut* narodu, ki ne more počakati, *aut aut* za vsako ceno. Kdor hoče najti ključ do razumevanja skrivnosti slovenske zgodovine vojnih let, ga bo našel v Gestrinovi knjigi. Ker to je knjiga daljnovidnega in pri odkrivanju virov izjemnega zgodovinarja, o čisto konkretnih vaseh, s čisto konkretnimi vaščani, knjiga o celoti in o posameznikih, knjiga, ki je ključ do zaznavanja ljudi, ki so se znašli - posamič in kot člani družin, vasi, naroda, družbe - *in extremis*. Vseh *in extremis*. Kot mikroskop odkriva ta knjiga nevidne podrobnosti in obenem razgrinja strukturo celotnega pojava. Izjemna knjiga, napisana Slovincem in vsem ljudem.

Že posthumno nas je dosegla Gestrinova misel, izrečena 22. aprila 1998 v pogovoru o uporništvu. Razmišljujoč tudi o uporih naših poganskih prednikov proti pokristjanjevanju in o priznanem dejstvu, da so se Slovenci s pokristjanjenjem rešili v novo civilizacijo, je dejal: "Upornost je v družbenem in zgodovinskem smislu popolnoma legitimna zadeva za vsakega člana določene družbene enote. (...) Torej je tudi revolucija kot vrh upornosti prav tako legitimna. Zato je vse, kar jo zanikuje, zgodovinsko brisanje. (...) Vsaka upornost ima, tudi če je zatrta, tudi če je navidez negativna, pozitivne posledice. Zato je zgodovinsko gledano prav, da se družbene enote upirajo. S tem je poudarjena možnost ohranitve in rasti."

Podobno je tudi zadnja beseda Ferda Gestrina, izgovorjena pred zgodovinarji, težila k rasti: Dovolj imajo slovenski zgodovinarji moči in združijo jih naj, da napišejo znanstveno zgodovino Slovincem.

Kdor je bil tam, je besedo dobro slišal.

Janko Pleterški